

*Адаменко О. В., Разорьонова М. В.
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка (Україна)*

**ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН
ЯК ОБ'ЄКТ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
1990-2010 РОКІВ**

Проаналізовано тематику дисертаційних робіт 1990-2010 років на здобуття наукового ступеня доктора або кандидата педагогічних наук, присвячених проблемам підготовки студентів-іноземців у вищих навчальних закладах України.

Ключові слова: *іноземні студенти, вищі навчальні заклади, дисертаційні дослідження.*

Професійна підготовка іноземних громадян в розвинутих країнах світу розглядається не лише як важлива стаття доходу освітніх закладів, а й як важливий напрямок культурного впливу на представників інших країн. З огляду на це, діяльність українських ВНЗ щодо навчання студентів-іноземців вважаємо вкрай актуальною. Дуже важливо, щоб ця діяльність ґрунтувалась на наукових засадах.

В останні роки різні аспекти підготовки студентів-іноземців у вищих навчальних закладах вивчали українські та зарубіжні дослідники Н. Булгакова, Ю. Дорожкін, А. Крайнова, Л. Куришева, Л. Левчук, Л. Мазітова, О. Малихін, Н. Маяцька, С. Мордас, О. Резван, Л. Рибаченко, О. Степаненко, В. Тарасенко, Н. Терещенко, Л. Хаткова, Н. Ушакова, Цзан Юеци, Ши Си Нин та ін. [1; 10; 12; 14 та ін.]

Мета нашої статті – узагальнити напрацювання вищеназваних авторів шляхом аналізу тематичного спектру дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора або кандидата педагогічних наук, присвячених проблемам підготовки студентів-іноземців у вищих навчальних закладах України.

Вибір у якості джерельної бази дослідження сукупності таких дисертацій обумовлений тим, що саме дисертації є певним внеском у розвиток наукового знання. Автор дисертації представляє розширене обґрунтування актуальності обраної теми, визначення об'єкта, предмета, мети, гіпотези, завдань, методології та методів дослідження, його головних понять, подає розгорнуті висновки, чого ми не можемо знайти у статтях, матеріалах конференцій, а іноді й у монографіях. На основі аналізу дисертацій можливо простежити динаміку інтересу дослідників до тих чи інших аспектів навчання іноземних громадян у нашій країні [9 та ін.]

Протягом досліджуваного періоду в Україні було захищено два десятки дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата або доктора педагогічних наук, присвячених проблемам допрофесійної та професійної підготовки іноземних громадян (у Росії за цей же період було захищено більше 130 таких дисертацій).

З початку 90-х років ХХ ст. і до сьогодні більшість захищених в Україні дисертаційних робіт, пов'язаних з проблемами підготовки іноземних громадян, мала методичний характер. У перше десятиріччя досліджуваного періоду захищалися лише поодинокі дисертації з теорії та історії педагогіки (пізніше цю спеціальність було розділено на дві: “загальна педагогіка та історія педагогіки” та “теорії і методика професійної освіти”).

Так, В. Тарасенко досліджувала шляхи формування професійно-комунікативної компетенції іноземних студентів-русистів в умовах міжпредметної координації. Ця робота

особливо цікава тим, що здійснювалася на матеріалі мови педагогіки [12]. О. Тетянченко обґрунтувала педагогічні умови ефективного спілкування з іноземними студентами у процесі навчання [13], а дисертаційне дослідження Я. Кміта присвячене вивченню дидактичних особливостей інтеграції знань і вмінь з природничих дисциплін у процесі підготовки студентів-іноземців до навчання у вищій медичній школі [5].

У кандидатській дисертації Л. Рибаченко [10] представлено аналіз досвіду підготовки іноземних студентів у навчальних закладах України за період з 1946 по 2000 роки, визначено негативні й позитивні риси цього досвіду, з'ясовано сутність і суперечності системи підготовки студентів-іноземців в Україні, ступінь її відповідності міжнародним вимогам, представлено раніше невідомі статистичні та архівні матеріали, визначено напрямки реформування системи підготовки фахівців для зарубіжних країн, які відповідають національним і державним інтересам України.

На основі аналізу літератури та емпіричного матеріалу, накопиченого в ході опитування значної кількості іноземних та українських студентів та іноземних та українських експертів Л. Рибаченко виділила “критичні точки”, у які іноземний студент переживає кризові стани (приїзд студента в Україну, перехід із підготовчого відділення на перший курс та реадаптація при поверненні на батьківщину після закінчення навчання). Дисертантка обґрунтувала необхідність вивчення психологічного стану й поведінки іноземних студентів у такі критичні періоди і вироблення рекомендацій щодо організації навчання іноземних громадян “на особистісно-зорієнтованій основі” [10, с. 12].

Спираючись на наукові факти, Л. Рибаченко довела, що процеси поширення позитивних перетворень у навчанні й вихованні іноземних студентів в Україні протікають досить повільно, і розробила конкретні рекомендації щодо інтеграції вищих навчальних закладів Донеччини у міжнародне співтовариство з експорту освітніх послуг.

Автори майже кожного з названих дисертаційних досліджень визначають недоліки, характерні для сучасної системи підготовки іноземних громадян в Україні, головними серед яких є: відсутність державної програми розвитку співробітництва із зарубіжними державами в галузі освіти, в якій би максимально були враховані інтереси усіх країн; відсутність угод між Україною та іншими країнами щодо взаємного визнання документів про освіту; недостатня обґрунтованість програмно-методичного забезпечення підготовки спеціалістів для зарубіжних країн; недостатнє використання зарубіжного досвіду в справі підготовки іноземних студентів тощо.

У досліджуваній період в Україні було підготовлено дві докторських дисертації з проблем навчання й виховання іноземних студентів. Це роботи Н. Булгакової [1] Н. Ушакової [14].

Н. Булгакова визначила загальні вимоги до пропедевтичної підготовки іноземних студентів; розробила концепцію та модель структури цілісної системи та оптимального навчального процесу пропедевтичної підготовки студентів-іноземців з природничих дисциплін у сучасних умовах; створила модель освітньо-кваліфікаційних рівнів системи освіти, визначила в ній місце пропедевтичної підготовки, обґрунтувала її мету і функцію; визначила умови формування змісту пропедевтичної підготовки й показала варіативну, оптимальну структуру змісту навчальних дисциплін; розробила модель циклічної системи навчальних дисциплін у технічному університеті; створила на мові-посереднику адаптивну методичну систему формування предметних знань та здійснила експериментальну перевірку її ефективності для студентів-іноземців з різних країн [1].

Н. Ушакова [14] запропонувала методичну систему створення й експертизи підручника з російської мови навчання для іноземних громадян; розробила рівні моделі підручника, що відображають сутність процесу навчання в сучасних умовах (методологічний), особливості навчання іноземної мови, що є засобом професійної освіти й адаптації (соціолінгвістичний), а також лінгводидактичний, який формує методичну систему підручника; обґрунтувала методичне забезпечення аспектів кожного рівня

підручника, що відповідають головним вимогам сучасної освітньої парадигми. На методологічному рівні вченою було розроблено: аксіологічний, акмеологічний, компетентнісний, освітній, особистісно-орієнтований, проблемний аспекти; на соціолінгвістичному – міжкультурний, комунікативно-когнітивний, ефективного освітнього мовного середовища, рівнів володіння мовою; на лінгводидактичному – метамовний, семіотико-поліграфічний. Структурно-змістовими елементами моделі є модулі, що засобами терміносистеми, системи операторів навчальних завдань, текстотеки й інтегративної системи вправ підручника реалізують вимоги вищезазначених аспектів. До складу моделі дисертантка включила матеріали для самостійної роботи, контрольні матеріали, студентський компонент (рівень навченості, спеціальність, рідна мова) [14, с. 42–44]. Ефективність запропонованої моделі підручника з російської мови для іноземних громадян було доведено експериментально. Дисертація Н. Ушакової є суттєвим внеском як у теорію підручника, так і в теорію навчання російської мови як іноземної.

Слід відзначити, що, взагалі, протягом досліджуваного періоду більшість дисертацій було захищено саме за спеціальністю 13.00.02. Проте, в останнє десятиріччя захищалися дисертації і за спеціальностями 13.00.01, 13.00.07 та 13.00.09.

Так, Т. Дементьєва визначила сутність, структуру показники, критерії та рівні сформованості комунікативної компетенції студентів-іноземців у навчально-професійній сфері, розробила технологію її формування з використанням навчально-мовленнєвих ситуацій, уточнила поняття навчально-мовленнєвої ситуації, виявила ефективні види навчально-мовленнєвих ситуацій [4]. Результатом дослідження Є. Степанова стала розроблена організаційно-педагогічна система (мета і зміст виховання, методи, засоби, форми діяльності студентів) та принципи формування культури міжетнічних відносин студентів (духовності, гуманізації, естетизації, культуровідповідності, полікультурності, толерантності) [11].

Пошукувачі, які здобували науковий ступінь кандидата наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання, розробляли методика навчання студентів-іноземців української, російської мов та вокалу. Так, Н. Василенко здійснила порівняння звукових систем української та арабської мов на артикулярному, фонологічному та фонетичному рівнях, визначила місце арабо-української фонетичної інтерференції, розробила модель порушень реалізації українських фонем арабськими студентами у процесі сприйняття та відтворення мовлення й на цій основі спрогнозувала можливі порушення вимови українських фонем арабами, розробила модель формування українськомовної артикуляційної бази в арабськомовних студентів і відповідну систему методичної роботи; запропонувала систему вправ з формування орфоепічних умінь і навичок з української мови в арабських студентів [2]. В. Ніколаєнко розробила методика навчання іноземних студентів однієї з базових граматичних категорій – виду російського дієслова, описала психологічні та психолінгвістичні особливості засвоєння російської мови як іноземної, здійснила когнітивно-зіставний аналіз ГКВ в російській та англійській мовах, виявила місця найбільш імовірного виникнення інтерференції, установила методичні параметри навчання ГКВ та чотири етапи їх реалізації, уклала типологію вправ і розробила моделі мовленнєвих ситуацій, спрямованих на формування граматичної компетенції студентів-іноземців і розвиток умінь вживати дієслова доконаного і недоконаного виду у різних видах мовленнєвої діяльності [8].

Автори дисертацій за спеціальністю 13.00.04 (теорія і методика професійної освіти) присвятили свої дослідження розробці систем формування етнокультурної компетентності студентів педагогічного університету в умовах поліетнічного середовища (О. Гуренко), професійних мовленнєвих умінь у студентів іноземного походження засобами комплексних дидактичних ігор (В. Коломієць), підготовки іноземних студентів ВНЗ закладів технічного профілю до вивчення професійної лексики (О. Палка) тощо [3; 6; 9 та ін.].

Аналіз тематики й змісту педагогічних дисертацій, захищених в Україні за період 1990-2010 рр., дозволяє зробити такі висновки:

– існує суперечність між суспільною потребою в удосконаленні системи підготовки іноземних студентів у ВНЗ України і недостатнім науковим обґрунтуванням шляхів цього вдосконалення, про що свідчить незначна кількість дисертаційних досліджень за відповідною тематикою;

– найбільш активно (порівняно з іншими проблемами) вчені досліджують методичні аспекти навчання іноземців російської та української мов, а також питання їхньої пропедевтичної підготовки;

– суттєвим внеском у теорію навчання іноземних громадян стала розробка й обґрунтування багатоаспектної моделі підручника з російської мови для іноземних студентів;

Подальші дисертаційні дослідження проблем підготовки іноземних студентів у ВНЗ України та дослідження, спрямовані на порівняльний аналіз систем підготовки іноземних студентів у різних країнах є вкрай актуальними й необхідними.

Використана література:

1. Булгакова Н. Б. Система пропедевтичної підготовки іноземних громадян з природничих дисциплін у технічному університеті : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Булгакова Наталія Борисівна. – К., 2002. – 446 с.
2. Василенко Н. В. Формування орфоепічних умінь і навичок з української мови в арабськомовних студентів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Василенко Ніна Василівна. – 2009.
3. Гуренко О. І. Формування етнокультурної компетентності студентів педагогічного університету в умовах поліетнічного середовища : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Гуренко О.І. – Х., 2005.
4. Дементьєва Т. І. Формування комунікативної компетенції студентів-іноземців підготовчих факультетів у процесі навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Дементьєва Т. І. – Х., 2005.
5. Кміт Я. М. Дидактичні особливості інтеграції знань і вмінь з природничих дисциплін у процесі підготовки студентів-іноземців до навчання у вищій медичній школі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Кміт Ярослав Михайлович. – К., 1995. – 183 с.
6. Коломієць В. С. Формування професійних мовленнєвих умінь у студентів іноземного походження засобами комплексних дидактичних ігор : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Коломієць Валентина Степанівна. – К., 2001. – 173 с.
7. Московичев Л. Н. Диссертация как феномен науки и как фактор социальной стратификации / Л. Н. Московичев // Вестник Российского Философского общества. – 2000. – №1. – С. 125 – 133.
8. Ніколаєнко В. В. Формирование русскоязычной грамматической компетенции англоговорящих студентов-иностранцев на начальном этапе обучения в высшей школе (на материале глагольных категорий) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Николаєнко Вита Валентиновна. – Херсон, 2004. – 242 с.
9. Палка О. В. Підготовка іноземних студентів вищих навчальних закладів технічного профілю України до вивчення професійної лексики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Палка Олександра Володимирівна. – К., 2003.
10. Рибаченко Л. І. Підготовка іноземних студентів у навчальних закладах України (1946 – 2000 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Л. І. Рибаченко. – Луганськ, 2001. – 20 с.
11. Степанов Є. П. Формування культури міжетнічних відносин у студентів вищих навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Степанов Євген Павлович. – Луганськ, 2004.
12. Тарасенко В. І. Формирование профессионально-коммуникативной компетенции иностранных студентов-русистов в условиях межпредметной координации: (на материале подязыка педагогики) : дис. ... канд. пед. наук. / Тарасенко Валентина Івановна. – К., 1993. – 225 с.
13. Тетьянченко О. О. Педагогічні умови спілкування з іноземними студентами в процесі навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Тетьянченко Олена Олександрівна. – К., 1997. – 160 с.
14. Ушакова Н. І. Багатоаспектна модель підручника з російської мови для іноземних студентів у вищих навчальних закладах України : автореф. дис. на здобуття наук. доктора канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія та методика навчання (російська мова)” / Н. І. Ушакова. – Херсон, 2010. – 45 с.

Адаменко Е. В., Разорёнова М. В. Проблемы обучения в Украине иностранных граждан как объект педагогических диссертационных исследований 1990-2010 годов.

Представлен анализ тематики диссертационных работ 1990-2010 годов на соискание научной степени ступеня доктора или кандидата педагогических наук, посвященных проблемам подготовки студентов-иностранцев в высших учебных заведениях Украины.

Ключевые слова: иностранные студенты, высшие учебные заведения, диссертационные исследования.

Adamenko E. V., Razorenova M. V. Problems of teaching foreigners in Ukraine like an object of pedagogical dissertations (1990-2010).

The analysis of topics of dissertations for getting scientific degree of doctor or candidate of pedagogical science (1990 – 2010), which were devoted to the problems of preparation of foreigners in higher educational establishments in Ukraine, was given.

Keywords: foreign students, high educational establishments, dissertations.

Аксенова Г. Н., Кожухова Н. Е.

Белорусский государственный медицинский университет (Беларусь)

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ – ОДНА ИЗ ПРОБЛЕМ СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВОДИДАКТИКИ

Статья посвящена актуальным вопросам реализации межпредметных связей в процессе обучения “языку обучения”. Предметом исследования является обучение русскому языку иностранных студентов-медиков, объектом – работа с художественным текстом.

Ключевые слова: профессиональная компетенция, нефилологические специальности, методический потенциал художественных произведений.

“Основная цель образования – это не знания, а действия на основе полученных знаний”, – сказал Герберт Спенсер. В современном обществе люди слушают 45% времени, говорят – 30%, читают – 16% и пишут – 9%. Со звучащей русской речью студент-иностранец сталкивается не только при диалогическом обмене, но и присутствуя на лекциях, практических занятиях по специальным предметам, слушая радио- и телепередачи... Владение языком, т.е. чтение оригинальных произведений различной тематики, принадлежащих к различным языковым стилям, умение улавливать и различать оттенки речи собеседника, плавная спонтанная речь, содержательно и композиционно завершенный письменный монолог – требует значительных усилий, что связано с формированием навыков и умений в разных видах речевой деятельности.

На занятиях по русскому языку как иностранному подготовку будущего специалиста характеризуют такие компоненты, как системность знаний и специальных (профессиональных) навыков и умений, активизация мышления, сочетание различных методов преподавания и, что особенно важно, системность лингвистической подготовки будущего врача должна быть непосредственно связана и подкреплена, по высказыванию И.А. Зимней, “мотивационно-побудительным уровнем”.

В настоящее время разговор о профессиональной подготовке будущего специалиста любого профиля, формирование его профессиональной компетенции на занятиях по русскому для иностранных учащихся будет облегчен, если мы будем ориентироваться на идею непрерывного мотивированного образования. Пути практической реализации этой идеи мы видим в создании таких условий обучения при подготовке врача, когда обеспечивается органическая преемственность этапов, форм и содержания обучения.